

er í Føroyum at hjúkla um sitt umdømi og at vara seg fyrri at koma út í ringt orð. Nú vóru — fyrri fyrstu ferð í Føroya søgu — heilt ókend fólk klamsað niður á tað hvíta avisappiríð og hunddálkað fyrri eygunum á øllum Føroya fólki.

Henda kollvelting í føroyskari blaðsøgu hevði tvey endamál. Annað endamálið var at ræða tann einstaka føroyingin, serstakliga hann, sum hevði eina sjálvstøðuga politiska áskoðan. Tú hevði sum lesari varhugan av, at Dagblaðið — eftir at tann nýggja blaðstjórnin tók við — mátti vera ein av landsins størstu sleygisentralum. Sleygisøgnar, um persónlig viðurskipti hjá fólki, spriktu úr tí mesta av tí, sum stóð í blaðnum, hugleiðingum, lesarabrevum og fyrst og fremst baksiðuni. Setti onkur føroyingur sína hugsan á prent, var Dagblaðsins andsvar — ikki eitt sakligt sjónarmið, men brígl mál, jørd ella slekt ella onnur persónlig mál. Endamálið var at hóttu tann frilynta føroyingin. Vágar tú tær at hava eina meining, so vita vit nakað um teg ella pápa tín ella abba tín. Henda kósín hevur verið við til at dálka og køvt alt veruligt politiskt og mentunarligt orðaskifti í Føroyum tey seinastu tólv árin.

Hitt endamálið var meira áhugavert, tí tað sigur nakað um eitt streymskifti í Føroya búskaparligu og mentunarligu søgu. Í stuttum ber til at siga, at fyrri at fáa selt Dagblaðið, var tað neyðugt at gera føroyingin, hansara gerandisdag og trupulleikar, til eina handilsveru. Tíðindi og sleygisøgur um fólk, sonn ella ósonn, sum oftast bólgna út um alt sømuligt mark, vóru sett í blaðið, sum agn. Á búskaparligum máli eitur hetta reification. Tað, sum er livandi, endaleyst og fyllt við anda, verður umskapað til eitt ting, deytt og vanærað. Føroyingurin var — sum menniskja og skapningur — í blaðfólkanna eygum ikki longur til. Hann var degraderaður til at vera eitt amboð, hvørs høvuðsendamál var at vaksa um upplagið á blaðnum.

Nú má eingin halda, at Óli Breckmann einsamallur hevur funnið uppá at misbrúka fólk á henda hátt. Slik skrivning er kend og rættiliga vanlig í summum stórum londum. Kendastur fyrri misbrúk av hesum slag er týski blaðkongurinn Axel Springer. Tveir týskir rithøvundar, Heinrich Boll og Günther Walraff, hava — annar í skaldsøguni, hin í sakligari frásøgn — greitt frá, hvussu stóra neyð Springer-blaðini — og fyrst og fremst tað illa gitna Bild-Zeitung — hava valt í einstaka týskaranum. Hvørt ár taka fólk í hópatali seg av døgum, í býum og úti á smábygdum í Vesturtýsklandi, tí tey orka ikki at koma út í ringt orð, eitt nú í blaðnum Bild-Zeitung.

Hvussu stóra neyð og hvussu nógv fortred Óli Breckmann og hansara blað hava valt í einstaka føroyinginum er als ikki metandi um. Av Dagblaðsins ávum livir mangur føroyingur í dagligum ótta. Burtur úr rúgvuni av døgum skal eg her taka eitt fram. Fyrri at fáa selt blaðið fór ein blaðmaður út á eina føroyska bygd at sóknast eftir «stórtíðindum». Hann kom á tal við onkran og fekk fatur á eina sleygisøgu, um okkurt smáklundur ímillum tvey hús. Sogan — sum einki hevði uppá seg — var sett á blaðið, á forsiðuna, við tjúkkum, svørtum stavum, sum var talan um ein altjóða toppfund. Inni í blaðnum bar til at lesa meira, og har var mynd av húsnum. Tað vildi so til, at í øðrum húsnum búði ein gamal maður. Hann var staddur í Havn, tá

hetta hendi. Hann var skelkaður og ólukkuligur. Tað gingu fleiri dagar, til hann aftur hættaði sær út á sína heimbygd. At enda noyddist hann — ógvuliga treyður — í blaðini at verja sína æru!

Mentan og list

LÍKA SIÐAN HAMMERSHAIMB skapti okkara skriftmál og serliga eftir at tjóðskaparróslan fyrri hundráð árum síðani vaknaði, hava føroyingar, kvinnur og menn, stríðst fyrri at hjúkla um okkara siðmenning og at varðveitt okkara mentunarligu serstöðu millum onnur lond. Nógvi kundi verið sagt um hetta stríð. Okkara høvuðsyрки á hesum øki er eftir minum tykki ein ofta ósjálvsøkin eldhugi, sum enn logar, hóast hann í okkara grannalondum er útkólnaður og verður hildin at vera «ótiðarhóskandi». Hvussu hevur Dagblaðið roynst í hesum stríði tey seinastu tiggju árin, hvussu hevur tað stuðlað og hjálpt til?

Lat okkum taka Christian Matras fyrst. Sum yrkjari, visindamaður og — ikki minst — sálmátýðari stendur hann

av búskaparligum slag. Í 1983 kom Dagblaðsins meting um virkið hjá Williami í føroyskum mentunarlívi. Metingin kom ikki í einum lesarabrevi, hon var skrivað av blaðstjóranum sjálvum, og blaðið var tá stjórnarblað og við til at umboða samgonguna. Í fyrsta lagi var tað listarliga arbeiðið hjá Williami mett at vera einki vert, William var — sum keisarin í ævintýrinum — púra nakin. Men blaðstjórin fór víðari. William var í veruleikanum «eitt bartrog», ein «speirekari», «skroggari» og «fjantari», hann hevði «selt og sviðið arbeiðsskapandi føroyingin», og hansara livsverk var kallað «kommunistiskt boðfretavirksemi í hálva öld». Hetta eru bara nokur fá dømi úr dunganum av ónæriligum eyknevnum, sum Óli Breckmann í eini skarnbyttu fyrri og aðrari eftir oysti oman yvir tann tá 82 ára gamla rithøvundin. Hatríð var so gløðandi, og øvundsjúkan so stór, at tú skalt heilt aftur til — ja, nazitiðina — fyrri at finna makan. Skrivningin móti Williami vardi í fleiri mánaðir. Hon hevði einki við kritiskt orðaskifti at gera. Hon var rein mannagjastran.

Aðrenn eg geri eina niðurstøðu burt-

krampahøggarin. Tað, sum Janus hevur avrikað, verður av Óla rópt «listarligir deyðfóðingar» og «sibirisk froststírd lík». Men mentamboð Dagblaðsins fer víðari. Sambært Óla er Janus «terroristur», «ideologisk gorilla», hann er haraftrat «spekulantur í føroyskari mentan», og blaðstjórin spyr seg sjálvan, um Janus ikki tá saman um kemur er «falsari í sínum arbeiði sum listarmaður». (Dagblaðið 20. juli 1984 og 10. september 1986).

Hetta er so Dagblaðsins mynd av Føroya mentunarliga og listarliga urtagarði í hesi öld. Tað er sjálvsagt greitt, at tey fólk, sum nevndu eru om-anfyri, Christian Matras, William Heinesen og Janus Kamban, verða standandi sum listar- og visindafólk á europeiskum stóði, og eitt so rátt menniskja sum Óli Breckmann kann ikki víka henda veruleika so mikið sum ein millimetur. Hinvegin er tað áhugavert, at nettup Dagblaðið — sum sigst at hava og sigur seg hava okkurt samband við sjálvstýrisrørsluna — av allari makt roynir at skemma Føroya mentunarliga profil móttvegis úrheiminum. Í 1925 gramdi Janus Djurhuus seg, av rottum, um, at Danmark, og

William Heinesen, Christian Matras og Janus Kamban, triggir listarmenn, sum hava staðið fyrri skotum Dagblaðsins

sum ein av stórsúlunum í okkara mentunarhúsi í hesi öld. Tá hann, áttati ára gamal, gav út eina bók aftrat við týðingum, var ein maður — bókmentalliga púra hvassur — settur at «ummæla» bókina í Dagblaðnum. «Ummælarin» gjørdi rætt og slætt tað at hann speirak Christian og tiltak hansara! Bókin var — uttan nakra kvalifiseraða próvggrund — skýrt eitt «makkverk». Til seinast varð forhánisliga slongt aftan á týðaranum: «Yrk-ingarnar kosta 3,75 krónur stykkið». (Dagblaðið 16. des. 1981).

Vit fara síðani til William Heinesen. Hann skrivur — av grundum, sum vit øll kenna — á danskum. Men hansara meistaraverk eru sprottin úr føroyskari mold. Hann hevur verið ein høvuðs-stuðul og megininnblástur hjá listarliga skapandi føroyingum, í øllum listargreinum, í hesi öld. Aftrat tí hava hansara umdømi og listarligu avreks-verk gagnað Føroyum í úrheiminum, bæði andaliga og beinleiðis peningaliga — og tað meira enn mangt tiltak

ur úr bókmentalligu og listarligu sjónarmiðum Dagblaðsins, skal eg triva í eitt dømi aftrat, hesu ferð úr eini aðrari listagrein, høgmyndalistini. Janus Kamban er ein av okkara rættiliga fáu myndahøggarum. Hansara høgmyndir, úti sum inni, eru við til at geva Havnini andlit. Hansara tekningar og lineoleumsskurðir hava glett og gleða mong menniskju. Janus fevnir bæði um hitt álvarsama og um hitt bliða (hygg bara at hansara yndisligu djóramyndum!), men yvirhøvur er listin hjá honum í sniði eyðkend av strangleika og einfeldi. Janus lifrar ikki fyrri tí bráðvakra, hinvegin býr í hansara list nakað haldgott og sterkt, og strangeleikin avdúkar seg — sum frá líður — sum vakurleiki. Mentunarligi umboðsmaður Fólkaflaksins hevur eisini loyvt sær at givið Janusi listarligt «skoðsmál». Hetta er ógvuliga áhugavert. Janus er — sambært Óla Breckmann — «ikki listarmaður av sonnum», og tann eleganti Óli kallar Janus fyrri «Kunstnar-Kamban» og «stiv-

danskir embætismenn í Føroyum, vistu føroyskari mentan so litlan ans. Aarstovuyrkjarin helt, at nokur kanska fóru at virða seg í framtíðini, men «dog ikke i Danmark, hvor Kendskabet til og Forstaaelse af færøske Forhold er yderst ringe». Í dag, seksti ár aftaná, hevði stóðan, um Dagblaðið ráddi, verið tann óvugta. Tí meðan úrheimurin fagnar okkara listarfólkum og visir teirra arbeiði ans og áhuga, eru hesi fólk, sambært Dagblaðnum, spekulantar, bartrog og falsarar!

(framhald leygardagin)